

Referanser:

Arkivsak: 18/00244-9

Saksdokumenter:

KR 37.1/18 BM, sluttrapport-lhbt_16.-februar-2018.pdf

LHBT – revisjon av strategiplan for likestilling mellom kjønn og Trygge rom

Sammendrag

LHBT-identitet og strategiplan

Etter henvendelse fra prester med LHBT-identitet, Presteforeningen og Fagforbundet TeoLOgene nedsatte Bispemøtet en arbeidsgruppe som skulle se på arbeidsgivers ansvar for arbeidsmiljøet i Den norske kirke. Gruppen leverte en rapport våren 2018 med flere konkrete forslag for oppfølging. Revisjon av *Strategiplan for likestilling mellom kjønn for Den norske kirke 2015-2023* var ett av forslagene foruten egen arbeidslivsundersøkelse og kompetanseheving om LHBT-tematikk i kirken. Tilsettingspolitikk, biskopenes tilsynsmyndighet, arbeidsgivers aktivitetsplikt for godt psykososialt arbeidsmiljø og etablering av et eget utvalg for LHBT-tematikk er også oppgaver arbeidsgruppen ønsker skal bli fulgt opp.

Etter at *Strategiplan for likestilling mellom kjønn for Den norske kirke 2015-2023* ble ferdigstilt har vi fått en ny og sammenslått lovgiving innen likestilling og diskriminering. Språkutviklingen i Den norske kirke for hvordan man omtaler kjønn og likestilling har også endret seg. Tiden er derfor moden for å revidere planen språklig og lovmessig, men også gjøre noen bedre grep for å integrere LHBT-identitet på annen måte enn i foreliggende plan.

Prosess fremover

Kirkerådet har mottatt og vil arbeide med innspillene fra Bispemøtets rapport til utvalg for kjønn og likestilling. Det vil opprettes en arbeidsgruppe for som ser på oppfølging av Bispemøtets rapport og konsekvenser for Den norske kirke av ny lovgiving på feltet. Arbeidsgruppen skal ha tett kontakt med Kirkerådets utvalg for kjønn og likestilling, men også øvrige adressater for de forskjellige forslagene for

oppfølging fra Bispemøtes arbeidsgruppe. Representanter med LHBT-identitet inngår i utvalg for kjønn og likestilling etter endt oppdrag.

Utvalg for kjønn og likestilling arbeider videre med revisjon av *Strategiplan for likestilling mellom kjønn i Den norske kirke 2015-2023*. Arbeidet blir todelt: Høst 2018 gjør man en lett språkvask av nåværende plan slik at LHBT-identitet blir bedre ivaretatt. Revisjon av lovverk og utarbeidelse av et eget vedlegg om LHBT-identitet utarbeides også denne høsten.

Kirkerådet legger opp til en arbeidsplan på saken hvor en **ny revidert plan** vil utarbeides med tanke på behandling i 2020. Da er det også foretatt en større evaluering av foreliggende plan.

Visjonsdokumentets *Trygge rom*

Den norske kirke har arbeidet systematisk med saker innen vold og seksuelle overgrep i mange år, særlig etter etableringen av Kirkelige ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep. Det er opprettet ulike utvalg på feltet og saken inngår i arbeidet i flere avdelinger i Kirkerådet, men også i Bispemøtet, ved bispedømmekontorene, i KA og Norges kristne råd.

Kirkemøtet vedtok i april i år et nytt punkt i sitt visjonsdokument under overskriften *Trygge rom*. Saken er hentet fra den felleskirkelige hustavlen «Krenkes et menneske, krenkes Gud – Ingen skal være alene – Vi vil støtte til tro – Vi vil skape trygge rom – Kirkene står sammen mot vold og seksuelle overgrep.»

#metoo, #torsdager-i-svart, Rød-knapp og tilsvarende solidaritetsbevegelser utfordrer Den norske kirke å finne gode måter å styrke sitt solidaritetsengasjement på dette feltet. Erfaring har vist at kjønn er en variabel her som utfordrer kjønnsstereotypiene. Sårbarhet og risiko går på tvers av kjønn, men vi ser også at dype mønstre er knyttet til makt og avmakt.

Prosess fremover

Kirkerådet blir med dette orientert om hvordan feltet har vært ivaretatt over lengre tid og de rutiner som ligger til grunn for fortsatt satsing i feltet. Det vil bli oppnevnt nytt Samarbeidsråd for overgrepssproblematikk (SRO) for en ny periode fra 2019 og videreføre den tverrfaglige modellen for fagfeltet som er etablert. Tiltak innen *Trygge rom* vil bli tatt inn i handlingsplanen til det nye SRO.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet takker Bispemøtet for den viktige utredningen *Sluttrapport arbeidsgruppe for LHBT*. Kirkerådet ber sekretariatet utrede hvordan rapporten skal følges opp.
2. Kirkerådet ber sekretariatet igangsette revisjon av *Plan for likestilling mellom kjønn i Den norske kirke 2015-23*.

Saksorientering

Bakgrunn

a) Bispemøtets sak om LHBT-identitet¹

I det følgende gis en kort presentasjon av Bispemøtets sluttrapport fra arbeidsgruppen for LHBT før det redegjøres for fremdriftsplan for arbeidet med plan for revisjon av *Strategiplan for likestilling mellom kjønn i Den norske kirke 2015-2023*.

28. juli 2015 mottok preses i *Bispemøtet* og åtte biskoper et brev fra prester og prestevikarer med LHBT-identitet i deres bispedømme. *Lov om forbud mot diskriminering* fra 2014 ble løftet frem i brevet og en redegjørelse for utfordringer og problematiske sider ved å være ansatt prest med LHBT-identitet i Den norske kirke. Denne gruppen sendte et nytt brev med konkrete forslag til tiltak i saken. Presteforeningen og Fagforbundet TeoLOGene sendte 4. august 2015 brev til Bispemøtet og Kirkerådet hvor de ba om at det ble nedsatt en ressursgruppe som kunne bistå Den norske kirke med råd for å sikre at mennesker med LHBT-identitet får en trygg og god arbeidssituasjon i kirken.

Bispemøtet behandlet saken som orienteringssak i AU 4. september 2015 og som orienteringssak på Bispemøtet i oktober og desember samme år. Det ble vedtatt å opprette en arbeidsgruppe med utgangspunkt i arbeidsgivers ansvar for arbeidsmiljø. Gruppen ble opprettet med en funksjonsperiode på to år.

Prosess

Arbeidsgruppen har hatt åtte møter og avsluttet sitt arbeid i 2018. Etter at gruppen ble opprettet vedtok Kirkemøtet at det skulle utarbeides en liturgi for vigsel av likekjønnede. Premisset for arbeidsgruppen ble således noe endret samtidig som hovedtematikken i brevene fortsatt var aktuelle (arbeidsgiverforhold, HMS og arbeidsmiljø).

Arbeidsgruppen har lagt vekt på dialog og åpne samtaler, kunnskapsinnhenting, eksterne gjester på møtene, eksterne møter og utadrettet virksomhet. Følgende saker/temaer er behandlet grundig:

- Spørsmålene som ble reist i brevene:
  - Vil biskopene pålegge homofile å leve enslig?
  - Kan samlevende homofile være ledere og deltakere i lokalt menighetsarbeid?
  - Kan Bispemøtet avklare skillet mellom legning og seksuell praksis fortsatt skal gjelde?
- Kirkerådets *Strategiplan for likestilling mellom kjønn 2015-2013* (revisjon):

---

¹ LHBT: rapporten bruket begrepet LHBT da dette er begrepet brevskriverne selv bruker (lesbiske, homofile, bifile og transpersoner) samtidig som arbeidsgruppen understreker at de er kjent med at både Q (queer i betydning skeiv og I i betydning intersex også brukes når saker som denne omtales.

- Bør utvikles ny *Strategiplan for likestilling*, inndelt i ulike kapitler hvor LHBT er ett kapittel. Dette vil gi rom for å inkludere alle former for minoriteter. Et krevende, men realistisk arbeid på sikt. I påvente av dette forventer man en løsning hvor LHBT-tematikk inkluderes som et tillegg i dagens strategiplan og noen endringer innledningsvis, blant annet i avsnittet om teologisk utgangspunkt.
- Arbeidslivsundersøkelse (tre forslag):
  - *KIFO-undersøkelse*, en uavhengig og profesjonell arbeidslivsundersøkelse med tilhørende analyse.
  - *Nettbasert* undersøkelse initiert, utviklet og gjennomført av Bispemøtet og Kirkerådet i samarbeid med KA foruten i samråd med arbeidsgruppen for LHBT eller annen tjenlig referansegruppe.
  - *Medarbeiderundersøkelse*, inkludere spørsmål om LHBT her.

På bakgrunn av kostnadene i alternativ 1, går arbeidsgruppen for alternativ to. Alternativ tre anbefales ikke.

- Kompetanseheving om LHBT-tematikk i kirken:
  - Det er ønskelig å skille mellom kompetanse og kunnskap da kompetanse er et videre begrep som inkluderer forståelse og evne til å handle på bakgrunn av kunnskapen man besitter. Tiltak som kursing/undervisning av kirkelig ansatte og/eller frivillige om LHBT-spørsmål og arbeid med strategiplanen for å forankre det kompetansehevende arbeidet bredt i kirken.
  - Et kirkelig, pedagogisk opplegg (eierskap til opplegget bør vurderes – Bispemøtet, Kirkerådet eller KA, evt. i et samarbeid).
  - Foreningen FRI, innhente inspirasjon, kunnskap og materiale fra Rosa-kompetanse og andre liknende tiltak.
  - Personer med LHBT-identitet må selv få komme til orde både i utviklingen og i gjennomføringen av kurset.
- Tilsettingspolitikk:
  - *Likestillings- og diskrimineringsloven* av 1. jan. 2018 gir arbeidsgiver lov til å forskjellsbehandle på bakgrunn av seksuell orientering (se paragrafens tredje ledd). Må opplyses om i utlysningstekst dersom man vil benytte seg av denne muligheten.
  - *KM 07/07 – ny liturgi for vigsel av likekjønnede*. Kirkerådet forstår det slik at vedtaket fremdeles er gjeldene.
  - *Tilsettingsmyndigheten er ved bispedømmeråd og kirkelige fellesråd*. Biskopen har rett til å forskjellsbehandle (indre kirkelig fenomen, ikke arbeidsrettslig).

Arbeidsgruppen understreker behovet for arbeidsgivere som er ryddige. Kirken må sikre rutiner og klare retningslinjer.

- Biskopens tilsyn (ordinasjon og tjenestebrev til prester samt vigsele kateketer, diakoner og kantorer med LHBT-identitet):

- Ønskelig at ansvaret for å finne en biskop som vil gjøre dette flyttes til bispekollegiet.
- Kollas/tjenestebrev/hilsningsbrev, bør vurderes om denne praksis bør bli gjenstand for ny samtale og hvorvidt utsendelsen av slike brev er en symbolhandling eller har en reel teologisk funksjon.
- Aktivitetsplikt (det psykososiale arbeidsforholdet):
  - Likestillings- og diskrimineringslovens § 26 om å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering (en kostnad å være gjenstand for diskusjon og «lovlig forskjellsbehandling». Dette må det tas høyde for når man definerer hva som bygger opp det psykososiale arbeidsmiljøet).
- Etablering av utvalg for LHBT-tematikk:
  - Behov for et permanent utvalg for LHBT-tematikk i Den norske kirke.

Arbeidsgruppens anbefalte tiltak

- a) Ønske om *et formelt svarbrev* om arbeidet som er gjort i arbeidsgruppen til brevskriverne – evt. også en kunngjøring av brevet på kirkens nettsider.
- b) Gjennomfør en *arbeidslivsundersøkelse* om LHBT
- c) Etablere et permanent *LHBT-utvalg* i den sentralkirkelige strukturen
- d) Utvikle *et kompetansehevende kurs* om LHBT for kirkelige ansatte
- e) Utarbeide en *ny strategiplan* for likestilling mellom kjønn

Bispemøtets vedtak i sak 06/18 Rapport fra arbeidsgruppen for LHBT

Bispemøtet har mottatt rapporten fra arbeidsgruppen for LHBT. Rapporten gir gode ansatser for videre arbeid med å bedre arbeidsmiljøet i Den norske kirke for personer med LHBT-identitet.

Bispemøtet ser at dette best kan gjøres ved å:

- gjennomføre en arbeidslivsundersøkelse som kan belyse dagens situasjon
- revidere Strategiplan for likestilling mellom kjønnene, hvor det vurderes hvordan LHBT-tematikk kan tas inn på en sakssvarende måte
- tilrettelegge for kompetanseheving på LHBT-tematikk relatert til arbeidsmiljø- og tilsettingssaker

Bispemøtet oversender saken til Kirkerådet med en henstilling om å følge opp disse punktene og å involvere KA og Bispemøtet der det er relevant.

b) Revisjon av Strategiplan for likestilling mellom kjønn i Den norske kirke 2015-2023

Kirkerådet påbegynte sitt arbeid med å se på revisjon av *Strategiplan for likestilling mellom kjønn for Den norske kirke 2015-2023* høsten 2016. Dette har resultert i to konsultasjoner:

- *Kjønnsidentitet og familiebegrep i endring* 19. mai 2017
- *LHBT-identitet i Den norske kirkes strategiplan for kjønn og likestilling* 19. april 2018

Det er blitt fremsatt to ulike modeller for revisjon av *Strategiplan for likestilling mellom kjønn i Den norske kirke 2015-2023*:

- 1) *To etapper*

Gjennomføre en språkvask av foreliggende plan for å integrere LHBT-identitet på en annen måte enn i foreliggende plan. Det utarbeides også et eget kapittel om LHBT-identitet som legges ved som innstikk i foreliggende plan. Stoffet gjøres tilgjengelig på nett og i papirpublikasjon i løpet av høsten 2018. Tidligst innen 2020 foreligger en full revisjon av planen som da også skal ha et eget kapittel om LHBT-identitet og oppdatert oversikt over lovverk.

2) *En etappe*

Igangsette en hurtig revisjon av planen med frist for ferdigstilling innen dette årets utgang. Ny strategiplan skal da også inneholde et eget kapittel om LHBT-identitet og oppdatert oversikt over lovverk.

Endringer som er meldt inn til revisjon av planen er til dels dyptgripende. I forord til foreliggende plan vedtatt av Kirkerådet 1. juni 2015 heter det i strekpunkt tre:

- Strategiplanen evalueres halvveis i perioden. Dersom resultatet av evalueringen tilsier at det er behov for vesentlige endringer, ber Kirkerådet om at det fremlegges forslag til ny strategiplan i 2020.

Da Kirkerådet har bedt om evaluering av strategiplanen anbefales ikke alternativ 2 da tiden kan bli for knapp til at man rekker å få arbeidet faglig forsvarlig med evaluering av planen, innarbeide LHBT-aspektene og lage en oppdatert oversikt over lovverket. Det legges derfor opp til å gjennomføre flere konsultasjoner, men også konferanser innen LHBT-identitet for å innhente synspunkt og faglige innspill før revisjon av planen ferdigstilles tidligst innen 2020. Kirkerådets utvalg for kjønn og likestilling vil være i løpende dialog med arbeidsgruppen for LHBT-identitet gjennom hele prosessen og fordele oppgaver seg imellom.

Følgende forslag til vedtak fremmes:

- Kirkerådet takker Bispemøtet for den viktige utredningen *Sluttrapport arbeidsgruppe for LHBT*. Kirkerådet ber sekretariatet utrede hvordan rapporten skal følges opp.
- Kirkerådet ber sekretariatet igangsette revisjon av *Plan for likestilling mellom kjønn i Den norske kirke 2015-2023*.

c) Oppfølging av Kirkemøtets visjonsdokument om tiltaket *Trygge rom*

I det følgende gis en oppsummering av det kontinuerlige arbeidet på feltet, før det gis en refleksjon over punktet *Trygge rom* som ble lagt til i *Visjonsdokumentet 2019-2021*.

Kontinuerlig arbeid på feltet

Den norske kirke har arbeidet med dette feltet i mange år. Særlig etter at Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep ble etablert for over 20 år siden, har det vært et systematisk og faglig arbeid. Dette har handlet om først å akseptere at problemstillingene finnes i kirken, dernest forebygge og sikre god håndtering av saker dersom de oppstår. Inn i denne håndteringen gjelder god ivaretagelse av den utsatte, gode beredskapsplaner og rutiner med tanke på arbeidsrettslige krav og

korrekt behandling av den som er beskyldt for å ha krenket noen. Videre er det et viktig holdningsskapende arbeid med synliggjøring av utfordringene i flere nivå i kirken, fra liturgisk arbeid og gudstjenester til seminar på Trosopplæringskonferansen og tilgang til ressursstoff på nettet. Kirkelige aktører er involvert, fra frivillige ledere på konfirmantleir, via kirkelige ansatte, kirkelige arbeidsgivere til biskopene og deres tilsyn. Dette er et kontinuerlig arbeid som man ikke blir ferdig med en gang for alle, men som må holdes oppe, både trofast vedvarende og dynamisk pågående. Overgrep og krenkelser skal ikke skje, kirken skal ha trygge rom.

Kirkerådet har et eget utvalg, Samarbeidsrådet for overgrepssproblematikk (SRO). Utvalget er nå inne i sin tredje periode. SRO er et *pådriver- og koordineringsorgan*. Det er bredt sammensatt med representanter fra Bispemøtet, KA, Kirkerådets HR-seksjon, personalsjef fra bispedømmekontor, en fra misjonsorganisasjonene, en fra barne- og ungdomsorganisasjonene, en fra kontaktpersonordningen og en person oppnevnt av Kirkerådet. Sekretær for utvalget er for tiden diakonirådgiver/seksjonsleder i Kirkerådet. SRO bidrar med helhetstenkning på feltet i tillegg til å være et pådriver- og koordineringsorgan.

Arbeidet i feltet går på tvers av flere avdelinger, seksjoner og eksterne instanser: Seksjon fra Barn, unge og trosopplæring (BUT) driver utstrakt virksomhet på feltet med utvikling av materiell, ha tema fremme på Trosopplæringskonferansen og Ungdommens kirkemøte, ved å ha utviklingsprosjekter gjennom trosopplæringsmidler (se vedlegg bakerst i dokumentet). Forebygging, kunnskap, bidrag til livsmestring, holdningsarbeid er viktige elementer her. Videre har BUT-seksjonen sammen med KA lagt til rette for ordningen med å kreve politiattest fra ansatte og frivillige som står i arbeid med barn og unge. Ressursbanken inneholder nyttig stoff på nettet.

Seksjon for diakoni og samfunn i Kirkerådet har *driftsansvaret for SRO* og den helhetlige tilnærmingen til feltet. Seksjonen har kontakt til bispedømmekontorene og diakonirådgiverne. Det faglige arbeidet på feltet skjer via Kirkelig ressurscenter. Ressurssenteret er den nærmeste samarbeidsparten. Det pågår nå en evaluering av ressurscenterets arbeid. Inkluderingsrådgiver starter nå opp et arbeid sammen med Kirkelig ressurscenter med fokus på utsatthet for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Biskopene leder prestatjenesten og utøver tilsyn overfor all kirkelig virksomhet. Tilsynet omfatter prester, men også alt liv og arbeid i menighetene, de øvrige viglede ansatte og andre ansatte. Biskopene har en viktig stemme i det *holdningsskapende* arbeidet, både innad i kirken og i det offentlige rom.

HR-seksjonen i Kirkerådet var nyopprettet i forbindelse med etableringen av rettssubjektet pr. 1. januar 2017 og med det overføring av 1600 ansatte fra staten. I den nye virksomheten ivaretar Kirkerådet noen sentrale arbeidsgiverfunksjoner og har blant annet etablert sentralt arbeidsmiljøutvalg, regionale arbeidsmiljøutvalg og

en vernestruktur i hele virksomheten. Det er vedtatt varslingsrutiner og det arbeides også med å etablere etiske retningslinjer for hele virksomheten.

KA har hovedfeltet sitt på arbeidsgiveri og driver rådgivning til kirkelige arbeidsgivere. De har en særlig kompetanse på juridiske spørsmål. Sammen med Kirkerådet foretar KA en kartleggingsundersøkelse fra begge arbeidsgiverlinjer hvert annet år. KA har nylig oppdatert sine hjemmesider på dette feltet og Kirken.no henviser på sine nettsider til KA i tillegg til Kirkelig ressurscenters hjemmeside.

Stiftelsen Kirkelig Ressurssenter utgjør et svært viktig kompetansested for Den norske kirke. Kirkelig ressurscenter har et vedvarende fokus på den utsatte gjennom virksomhetsområdene forebygging, bearbeiding og håndtering. Dette skjer blant annet gjennom drifting av *Kontaktpersonordningen* som nå omorganiseres og vil hete *Veiledningsordning*. Videre skjer det gjennom et mangesidig arbeid for å styrke den utsatte i sin livsmestring. Det skjer gjennom liturgisk språk og tilrettelegging for «Messer for verdighet». Kompetansebygging blant ansatte i kirken, holdningsarbeid og vedvarende synliggjøring av tema er andre viktige arbeidsfelt. Kirkelig ressurscenter har også arbeid knyttet til menn som er utsatt for overgrep og har kompetanse på minoritetsgrupper og utsatthet (samarbeid med Samisk Kirkeråd, Døvekirken, KABB). Kirkelig ressurscenter er økumenisk og har bidratt til opprettelsen og driften av et økumenisk nettverk:

Nettverket *Sammen mot overgrep* driftes av Norges kristne råd og Kirkelig Ressurssenter. Sekretæren for SRO er Kirkerådet sin kontaktperson til dette nettverket og deltar på den årlige fagdagen.

Visjonsdokumentet 2019-2021: Trygge rom

Kirkemøtet vedtok i april 2018 et nytt punkt i Den norske kirkes visjonsdokument. Under overskriften *Kirken skaper trygge rom*, heter det:

- Alle mennesker har ukrenkelig verdi.
- Kirken deltar i arbeid mot undertrykking og alle former for vold og overgrep
- Kirken fremmer språk for, og samtaler om, grenser makt og seksualitet
- Kirken deltar i #metoo-bevegelsen, #torsdager-i-svart og tilsvarende.

Det nye punktet i kirkens visjonsdokument er hentet fra den felleskirkelige hustavlen; «Krenkes et medmenneske, krenkes Gud – Ingen skal bære alene – Vi vil støtte vil tro – Vi vil skape trygge rom – Kirkene står sammen mot vold og seksuelle overgrep.» Kirkemøtet har med det nye punktet i sitt strategidokument fulgt opp hustavlens anliggende om *Trygge rom*, et tydelig ståsted og en aktiv og engasjert innstilling.

Korte refleksjoner over visjonsdokumentets punkt: Kirken skaper trygge rom

Alle mennesker har ukrenkelig verdi

Gud skaper mennesket og med det er mennesket merket av Gud og bærer noe dypt guddommelige i seg. Dette *noe* blir ikke borte, men blir forstyrret når vold og overgrep skjer. Alle menneskers ukrenkelige verdi er kirkens erkjennelse og forpliktende ståsted. Vold og seksuelle overgrep viser så tydelig at grenser ikke er

respektert. Det særegne med vold og seksuelle overgrep, er at det mest skader individet, bringer skam, isolasjon og ensomhet med seg, men berører også relasjonene rundt og fellesskapet. Dypest sett rammer det den enkelte, fellesskapet og Gud selv, jf. Hustavlen: «Krenkes et medmenneske, krenkes Gud», og «Det dere har gjort mot en av disse mine minste små, det har dere gjort mot meg», Jesus-ord fra Bibelen.

Kirkens svar på denne realiteten

Kirken deltar i arbeid mot undertrykking og alle former for vold og overgrep. Det viktigste Kirkerådet kan gjøre er å støtte forpliktende opp om kirkelig arbeid som *Kirkelig Ressurssenter*. Å ikke delta i arbeid mot vold og overgrep er å svikte sitt oppdrag og sitt ansvar.

Det Kirkelig ressurscenter gjør, er pioner- og utviklingsarbeid. Arbeid over tid gir stadig økt innsikt og viser nye satsingsområder. Det siste er nødvendig satsing på minoritetsfellesskap og mennesker med nedsatt funksjonsevne. Et annet område er ivaretagelse av den som er skyldig og ansvarlig enten vedkommende erkjenner eller ikke.

Kirken fremmer språk for, og samtaler om, grenser, makt og seksualitet

Innen språk for, samtaler om, grenser, makt og seksualitet er det gjort og gjøres mye i forhold til aldersgruppen 0-18, jf. prosjekt som *Grenser som skaper, Sunt og Sant, Velg Selv*.

Fremover er det viktig å sette søkelys på nettbaserte overgrep og pornografi.

Kirken deltar i #metoo-bevegelsen, #torsdager-i-svart og tilsvarende

#torsdagerisvart er en solidaritetsbevegelse. Det blir viktig å finne gode måter som kirken kan styrke sitt solidaritetsengasjement. *Rød knapp* er også en viktig bevegelse hvor Den norske kirke er aktivt med.

#metoo er en grasrotbevegelse. #metoo ble introdusert på sosiale medier i oktober 2017. Tusenvis av kvinner – og mange menn – har i tiden som har gått siden slutten av oktober måned, delt sine opplevelser om seksuelle overgrep og trakassering. Kirkelige miljøer i Norge har blant annet gjennom Kirkelig Ressurssenter fått del i #metoo historier i de mer enn 20 årene som er gått. Det viktigste kirken kan arbeide med i forlengelsen av #metoo, er å sørge for at det er lav terskel for å melde fra. Fortellingene og erfaringene lever sitt/sine liv. Det er et stort forbedringspotensial med å senke terskelen til å melde fra. Det kan gjøres ved mer aktivt å spørre etter historiene, ha en beredskap, vite hva man skal/kan gjøre i møte med en fortelling eller et varsel eller en mistanke.

Konkretisering av tiltak under visjonsdokumentet 2019-2021 vil bli foreslått av SRO i rapporten fra gjeldende periode og vil bli tatt inn i ny handlingsplanen.

Også *kjønn* er en variabel som er vesentlig i møte med vold og seksuelle overgrep. Erfaringen bekrefter kjønnsstereotypiene og utfordrer dem. Sårbarhet og risiko er

tilstede på tvers av kjønnene samtidig er det noen dype mønstre knyttet til makt og avmakt.

Følgende forslag til vedtak fremmes:

- Kirkerådet ser betydningen av å videreføre arbeidet med *Trygge rom*.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Oppfølging av saken vil kreve til dels store ressurser administrativt og økonomisk da det inngår i saken å opprette en ny arbeidsgruppe, gjennomføre en undersøkelse, avholde konferanser og konsultasjoner i perioden høsten 2018-høsten 2020. Et foreløpig overslag:

Tiltak	Tidsrom	Kostnad
LHBT-arbeidsgruppe inntil (5 personer) ²	Høst 2018-høst 2020	Kr. 7.000,-
Reiseutgifter ³		Kr. 59.500,-
Konsultasjoner/konferanser ⁴	Vår 2019-høst 2020	Kr. 120.000,-
Arbeidsmøter med ulike aktører ⁵	Vår 2019-høst 2020	Kr. 9.000,-
Strategiplan (grafisk formgivning og bilder)	Høst 2020	kr. 50.000,-
Trykking av strategiplan ⁶	Høst 2020	kr. 12.500,-
Uforutsatte utgifter		kr. 12.000,-
<hr/> Sum totalt:		kr. 270.000,-

² **Beverting** kr. 1 000,- (kr. 200 for 5 personer) for 3 møter hvert år. Totalt 7 møter vil koste minimum kr. 7.000,-

³ **Reiseutgifter** inkl. overnatting og diett (2 personer i Oslo-området, 1 person med fly og overnatting og 2 person med tog). Kostnad for person/møte i Oslo-området kr. 500,- med overnatting og fly kr. 5.500,- og med tog kr. 1.000,-. Totalt kr. 8.500,- pr møte. I alt 7 møter i hele perioden gir kr. 59.500,-.

⁴ **Konsultasjoner/konferanser**. Kr. 25.000,- pr konsultasjon og kr. 35.000,- pr konferanse med to av hver i perioden gir totalt kr. 120.000,-.

⁵ **Arbeidsmøter** i regi av Kirkerådets utvalg for kjønn og likestilling (3 pr år, totalt 6 møter a kr. 1.500,- koster tilsammen kr. 9.000,-). Arbeidsmøtene avholdes i samarbeid med arbeidsgruppen for LHBT.

⁶ **Trykking** – 1 000 eks. a kr. 10,- vil gi kr. 12.500,- (inkl. MVA).

VEDLEGG

Aktuelle UKM-saker

- UKM 98 Seksualitet og kirkens forkynnelse
  - UKM 06/04 Hiv og aids -en enorm utfordring for hele vår kirke
  - UKM 06/06 Gutter og jenter i Den norske kirke
  - UKM 07/06 Hvordan forholde seg til og hindre overgrep i kirkelig ungdomsarbeid
  - UKM 08/07 Konsekvensar for ungdom av fråsegnar frå Lærenemnda i homofilisaka
  - UKM 05/10 Mennesket, kirken og hiv
  - UKM 05/12 Alkohol og rus i kristne ungdomsmiljøer
  - UKM 06/15 Ungdomsdiakoni
  - UKM 05/16 «Det er jo derfor vi plar gjere det slik...» Om plan for kjønn og likestilling
- Det er flere saker som går på ungdomsarbeid, trosopplæring og menneskeverd o.l. men som ikke er fullt så rett på tema.

Ressurser

Ressursbanken

<https://ressursbanken.kirken.no/nb-NO/sokesiden/?cat=88>, kategorisert under *Trygghet og grenser*.

Trosopplæringskonferansen

2012:

- Vi vil skape trygge rom.
- Fra bekymring til handling.

2013:

- Sunt og sant om seksualitet.

2014:

- Se meg! Om relasjoner og selvfølelse hos barn og unge.
- Troverdige om rus, grenser og seksualitet. Snakker du med ungdom om sex og fyll? Nei? Du er ikke alene.

2015:

- Sårbarhet i ungdomstiden. Om betydningen av å være en trygg voksen i møte med sårbare unge.

2016:

- Se, hør og gjør. Omsorg og forpliktelse i møte med foreldre, ungdom og barn.
- Ingen er som alle andre. Kirken er mangfoldig – selvsagt?

2017:

- I møte med tweens, med Blå kors, Søndagsskolen Norge m.fl. (om trygge voksne og viktige samtaler)
- Kalt til frihet. Øvelser om makt og mangfold.

Planlagt 2018:

- Flere seminar rundt tema kropp, identitet, pornografi, seksualitet, de vanskelige samtalerne ...

Utviklingsprosjekt gjennomført i forbindelse med trosopplæringsreformen

2005

- *Familie og medier: Forbilder og speilbilder* - et prosjekt om jenter, medier og tro. Tror du det du ser? Ser du det du tror?

2006

- *Familie & Medier - Kristent medieforum: Maskulint Medieseminar (MMS)*
- *Norsk kvinnelig teologforening: Her er ikke gutt og jente - alle er Guds barn.*
- *Norges KFUK-KFUM-speidere og Norges KFUK-KFUM: Trosopplæring i guttegrupper*
- *Stiftelsen Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep: "La barna komme til meg, hindre dem ikke" (heftet «Hva kan vi gjøre for barna? Viktige perspektiver til kirkens trosopplæring» utgitt i 2008)*

2009

- *Diakoniseksjonen, Diakonhjemmet Høgskole: Å arbeide med livstolkning og livsmestring*
- *Stiftelsen Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep: Åpent - ikke skjult, Oppreist - ikke nedbøyd (boka «Grenser som skaper. Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen» ble utgitt på IKO-forlaget i 2010)*

2010

- *Blå Kors Norge: OPPREIST tro*
- *Diakoniseksjonen, Diakonhjemmet Høgskole: Diakoni i trosopplæringen*
- *Høyskolen Diakonova (HD) og Det teologiske Menighetsfakultet (MF): Trosopplæring for barn og ungdommer som bor på institusjon (boka «Trosopplæring for alle? Læring, tro og sårbare unge» ble utgitt på IKO-forlaget i 2015)*
- *IKO - Kirkelig pedagogisk senter: Konfirmasjonsleir i trosopplæringen (Inneholder kapitler om forebygging av grenseoverskridende adferd)*
- *Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep: Hjelp meg du å vokse opp (boka «Trygge rom. Trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge» ble utgitt på Verbum i 2013)*

2013

- *Høyskolen Diakonova: Beskytt øyeblikket mitt!*
- *Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep: Sunt og sant om seksualitet*
- *Blå Kors Norge: Bevisste ledere (ble integrert i Sunt og sant)*

2014

- *Kirkelig dialogsenter: "Sier vi"? identitet og tro*

2016

- *Blå Kors Norge*: Sunt og Sant for tweens
- *Presteforeningen*: Kirkelige ansattes samtaler med barn og ungdom

2017

- *Blå Kors Norge*: Tweens i trosopplæringen
- *Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep*: Tryggere trosopplæring med politiattest